

E

BIBLIOTEKA

SHTETIT

GJIROKASTER

Tregime
të zgjedhura

Koço
Kosta

1938
BIBLIO
MESA

1938

DJALOSHI QË DONTË KUAJT

I

1

Ajo ishte një shtëpi e madhe e vjetër. Ngrihej në anë të fshatit. Kopshtin nga e djathta e kishte të mbjellë me thekër. Thekra ishte ngritur e harlisur dhe kishte nisur të kthente krye. Në oborrin e shtëpisë, nën stivën e lartë të druve, gugiste një derrkuc në misurin e drunjtë. Disa pula cëmbonin derrkucin nëpër turinjtë e ngjyer në lëtyra. Ngjitur me shtëpinë, në një kasolle të ulët mbuluar me llamarinë, ngrihej tym.

Ai që doli papritur nga thekra, ndjeu erë buke të ngrohtë dhe ndali një çast. Pastaj ndjeu të troshitëshin enë kuzhine. Pas tij doli një tjetër. Ata dolën befas nga barku i gjelbër i arës me thekër dhe vërenin për-qark, sikur posa ishin zgjuar nga një gjumë somnambulik. Shikuan njëri-tjetrin në sy dhe u tërhoqën përsëri në arën me thekër. Pas një çasti në kasollen e ulët mbuluar me llamarinë ra një guriçkë. Edhe një guriçkë tjetër. Nga brenda thirri zë gruaje, po askush nuk

doli jashtë. Atëherë nga thekra rrahën përsëri gurë dhe pas ca, nga një copë deriçkë e vjetër dhe e nxirë, doli një grua. Ajo doli duke shikuar përçark, duke fshirë duart me përparësen e zezë.

Atë çast nga thekra u ngrit e doli njeriu i parë. Pas tij doli edhe tjetri. Njëri iu afrua nënës. Tjetri vërente përçark.

Ata hynë në kasollen me llamarinë. Nëna i njohu dhe ai trazim që iu ngre në fillim, nisi t'i shkrihej. Ajo u ngrit që t'u jepte të hanin, po ata ngulën këmbë të nxitonin. Njëri nga të ardhurit e ndjeu se nëna pshe-rëtiu thellë, ndaj iu qas, i vuri dorën në shpatullat e lodhura dhe i mori kryet në gjoks.

— Eh, moj nënë, — tha ai.

Ajo heshti një hop me kryet te gjoksi i tij, që vinte erë djersë.

— Lart është? — pyeti njëri.

— Po fle, — tha ajo, pa e shikuar atë në sy.

Ajo doli. Ata ndenjën atje. U shponte hundët buka e ngrohtë e porsadalë. Avulli i bukës i përkundi në mendime.

— Luftë! — tha njëri.

— Luftë! — tha edhe tjetri, pa e shikuar shokun në sy.

Nëna hyri në katua. Në katua kishte pak dritë. Ajo hynte nga një dritare e vogël atje në fund. Një copë herë u soll rrotull në katua. Mandej shkoi e ndenji një çast atje te këndi i errët. Binte erë bajgë e kakërdhi. Asaj iu drodh diçka përbrenda. Aty nëpër errësirë iu përhinë fytyrat e të dy djemve që kishte partizanë. Njëri ishte komandant batalioni diku larg. Pastaj iu përhi edhe fytyra e njomë e Bastriut. Ai ishte ende i vogël. Flinte tani atje lart në dhomë. Tërë natën ishte pa gjumë dhe ditën kishte mbledhur bar. Po lufta kërkonte edhe Bastriun. Ashtu kishte përcjellë të parin ajo nënë, ashtu kishte përcjellë të dytin, ashtu po përcillte edhe këtë Bastriun e vogël. A do të kthehej ai nesër?

Nënës i shkanë lot. Ajo e dinte se në kasollen me llamarinë prisnin dy partizanë, që i kishte marrë uria, që ecnin natë e ditë, që kishin lënë nënat e shtëpitë, që kishin dalë të luftonin. Në krye të herës edhe këtë nënë e kishte truar ajo ndjenja e ngushtë e amësisë për të bijtë, po pak nga pak ajo po mësohej me luftën dhe kishte filluar prej kohësh ta ndiente veten në anën e djemve. Ajo e dinte ç'do të thosh ta ndihmoje luftën. Me gjithçka, me gjithçka...

Fshiu lotët me cepin e shamisë dhe ngjiti shkallët. I biri ishte shtrirë pëmbys në anë të dhomës. Ishte shtrirë mbi një velenxë të kuqe të hapur dhe merrte frymë thellë. Ajo iu qas pranë dhe nisi t'i fshinte djersët. O, ç'pamje të paqme e të mjerë që kish djali i saj në ato çaste!

Ajo i ngriti fundrat e pantallonit dhe i fërkoi pulpët e mbushura e të bardha. Dora e reshkur e nënës i kaloi nëpër shpatullat ende të papjekura dhe i fërkoi qafën. Ajo e fërkoi një copë herë, pastaj e puthi. E puthi në qafë, në faqe, në pulpët. Puthte të birin. Në ato çaste te mishrat e djalit të vogël qaseshin ato dy fytyrat e djemve partizanë dhe ajo i puthte e i puthte edhe ata. Të tre.

Nëna u shkund nga tundimi dhe thirri:

— Batri, ngrehu, ngrehu!

Djali u shtriq disa herë, pastaj u kthye nga nëna dhe, duke kulluar një buzëqeshje të ëmbël, e si të larë në agun e mëngjesit, i tha:

— Pse më zgjove?

— Boll fjete, fëmijë je? — ia priti ajo.

Me atë ndjenjë të pastër e të gëzuar, që i buronte natyrshëm, ai bellbëzoi:

— Pse, i madh jam?

Dhe qeshi.

Ajo i tha se kishin ardhur partizanë. Ata thoshnin se Batriu duhej të udhëtonte për në mal. Nesër nga dreka të ishte atje.

Djalit iu rrit balli dhe ra në mendime.

— Po ku? — tha ai.

— Të thonë ata.

— Partizanë, the?

— E.

Ai u çua dhe u vesh. Poshtë në kasolle u takua me dy partizanët.

— Ulu aty, — i tha njëri.

Ai u ul dhe nuk dinte ku të shikonte, nuk dinte as ku t'i mbante duart.

— Nënë, na vërë një çikë bukë në trastë, — tha tjetri dhe hodhi në truall një trastë.

Ata iu afruan Bastriut.

— Sa vjeç je? — i tha njëri, ai që kishte flokët të kuq.

— Trembëdhjetë.

— Ne kujtuam se ishe dhjetë. Mirë. Dëgjo këtu! Do të ngarkojmë pelën. Do të ngarkojmë miell. Kështu do të thuash ti. «Miell». Do ta ngarkojmë mirë. Ti do ta nxjerrësh pelën nga fshati dhe do ta vësh në Udhën e Malit. Kupton? Ke qenë ndonjëherë në stanë, në Vukle? Një herë? I mban mend mirë? Ti do të nxjerrësh pelën tej fshatit, te shkalla dhe pastaj vure në udhë se e ndjek vetë rrugën pela. Kupton? Nuk ngatërrohet pela. Do të ecësh. Dhe në pelë ke «miell», ë? «Ku shkon?, do të thonë. «Në stan», mirë? Ja, kështu. Do ecësh. Kështu është puna. Duhet të mendosh si partizan. Po t'u prenë gjunjët e lodhesh, ndalu në ndonjë vend. Pelës do t'ia heqim zilen. Do të ndalesh, po nuk do ta shkarkosh. Mirë? Nuk do ta shkarkosh. Ti çlodhu, duke e mbajtur nga kapistra. Mirë? Pela juaj është e mirë, «është nishan», — tha Aliu, — Edhe po u ndale, nesër nga dreka arrin. Mirë? E bën? Si thua? Po, po, e bën ti. Duhet bërë. Ti je goxha djalë. Deri në të dalë të fshatit do të përcjellim ne. Po ne do të rrimë fshehur. Mirë? Ashtu de. Tani ha bukë. Miellin do t'ia sjellësh prapë nënës...

Ata të dy u ngritën. Nëna doli jashtë. Ata hynë në

thekër e diç sollën andej. Shkuan disa herë në thekër dhe disa herë diç sollën.

— Material lufte, — thanë ata. — Ti, nënë, na trego thasët me miell dhe sill pelën.

Ata mbushën njërin thes, pastaj mbushën thesin tjetër. Si kishin shtirë brenda materialin e luftës, hodhën miell dhe thasët u mbushën mirë. Po ata kërkuan thasë të tjerë dhe i bënë më dysh që të mos shqepeshin. Nëna i solli Bastriut edhe një gjilpërë e pe që ti kishte për rrugës. Pastaj ngarkuan pelën, i hoqën asaj zilen dhe morën trastën me bukë e humbën prapa kasolles, në thekrën e papjekur ende.

2

Pela ecte përpara dhe ai pas. Ngjitnin një të përpjetë kodre. Nën këmbët e tyre shkërmoqeshin gurët e udhës. Prapa kishin lënë lumin, atë zhaurimë të fshehur midis detit të errët të rrapeve dhe shelgjeve, që zgjateshin në të dy brigjet dhe kridheshin në shkru mbnin e zi. Kishte rënë drita e mugët e yjeve. Afshi i lumit ngjitte që poshtë erërat e gjetheve të shelgut dhe miellin e rrapeve. Heshtnin. Edhe pela, edhe djaloshi. Ai ndjeu klithmën e vajtueshme të bufit dhe iu kujtua rasa e zezë e priftit. Ai e kishte takuar priftin atë kohë që merrte kthesën te çezma. Prifti i ishte qasur, e kishte pyetur me zërin e unjët e të përvuajtur për barrën e pelës dhe lehtë-lehtë, si një hije e zezë, ishte larguar. Atij i bubulliti në vesh angullima e kaltër e kambanës së kishës, që ngrihej çdo mbrëmje si një pirg i dridhur dhe mendoi një çast se kur vallë kish rënë kambana sonte. Pastaj iu kujtua ajo ditë kur kishte vdekur hoxha. Në fshatin e tyre kishte pasur edhe hoxhë. Nuk i hieq nga sytë ajo siluetë e përkulur paksa përpara e priftit dhe ndjeu përbrenda një drithmë që e bëri t'i regëtinte gjoksi. Kjo endoqi nga pas dhe djaloshi iu qas më afër pelës, i foli ulët, shu-

më ulët dhe u kap pas bishtit të saj. Pela ecte gjithmonë me të njëjtin çap. Papritur Bastriut iu duk sikur dëgjoi rrahjen ritmike të ziles së pelës. Po rrahje ritmike të ziles së pelës nuk kishte, se ai ia kishte hequr zilen pelës. U mundua të largonte tërë këto dhe të mendonte vetëm për stanin. Aty afër rrëshqiti fëshfërima e lakuriqit të natës dhe Bastriu nuk e lëshoi bishtin e pelës. Ai shikoi qiellin. Dhe dalloi Yllin e Çobanit, që ishte ndezur e shpërndante butë-butë zjarrin e vet të gjelbër mbi pllajtat e mbi kodrat. Ai pa shumë yje, pa edhe hënën, që shtyhej nga duar të padukshme. Ajo e kishte kthyer kupën e saj dhe kishte derdhur mbi natën e kaltër tërë atë lyrë të bardhë.

Ai i foli përsëri pelës dhe ngau çapat. Pela ecte me këmbët e saj të gjata e të holla duke tundur kokën me krifën e zezë. Atij iu sollën përsëri në mend rrahjet ritmike të ziles së pelës në gjoksin e saj në këtë të përpjetë. Po ata bënë mirë që i thanë t'ia hiqte zilen, se Bastriu dhe pela po udhëtonin atë natë me një detyrë të vështirë. Atij iu kujtuan partizanët dhe nisi të numëronte sa veta kishin dalë partizanë nga fshati i tyre. Iu kujtua se njëri nga djemtë e fshatit ishte vrarë në luftë, dhe befas i shkrepri në mendje se edhe ai mund të dilte partizan. Ai nisi të mendonte për pushkët dhe për partizanët. Pastaj nisi të mendonte për gjermanët. Ata ishin të egër e të gjatë. Ai i kishte parë kur kishin kaluar njëherë në fshatin e tyre, atje tej oborrit, sipër atij muri që shihte nga larg, me helmë, me gjoksin e nxjerrë, me automatikun në qafë dhe me këmbë të gjata. Atë kohë një plakë nga fshati, kishte vënë kujën, po asnjë nga ata nuk e kishte kthyer kryet. Mandej djaloshi, me flokë ngjyrë thekre që i rrëzoheshin në ballin e përhedhur, mendoi për luftën. Iu duk sikur ai gjermani me helmëtë, me gjoksin para, me automatikun në qafë dhe me këmbët e gjata të hapura atje, përmbi murin që ndodhej kundruall shtëpisë, bëri një lëvizje energjike dhe me fytyrë të shëmtuar u kthye nga nëna e tij. Nëna po vinte rrotull në

oborr dhe atë kohë po mbushte misurin e derrit. Ai drejtoi automatikun dhe qëlloi nënën e tij.

Bastriut iu ngroh gjaku dhe ai mendoi se vetëm po të urreje, mund të luftoje. Ai urrente.

Ende nuk e kishin ngjitur atë të përpjetë. Pela kishte ndalur dhe merrte frymë duke shfryrë flegrat. Edhe ai ndaloi dhe nisi të merrte frymë me zor. Vinte erë e freskët. E shtynte nata.

Një çast, dhe ai i foli pelës. Ajo ktheu përgjysmë kryet nga Bastriu, e pa një kohë ashtu me ata sytë e saj prej kafshe nëpër dritën e yjeve dhe të hënës dhe nisi çapitjen. Ç'mendon pela tani, tha ai. A mendojnë kuajt?

Atij iu duk sikur pela e tij mendonte, sikur edhe ajo e dinte se ç'mbante mbi shpinë dhe e dinte pse do ta çonin atje. Bile edhe asaj i përhihej rrugës rase e priftit me shpinën paksa të përkulur para, që çapitej lehtë-lehtë nëpër rrugën e kishës.

Ai e donte shumë pelën e tij; i donte kuajt dhe kishte ndaj tyre një ndjenjë të mirë. Edhe pela e donte shumë atë. Ai dhe pela kuptoheshin shumë mirë. Kur ndodheshin sadopak larg, ata malloheshin shumë për njëri-tjetrin. Po të qëllonte një ditë që ai të mos ishte në shtëpi, pela hingëllinte dhe nëna e kuptonte pse hingëllinte ajo. Kishte vite që flinte natë e ditë me pelën. Shumë vite. Ledhave e livadheve, buzë ujërave e buzë kories, nëpër netët e ndezura e nëpër hije, mëngjeseve të lagura dhe erërave e borërave. Atij i gumëzhinte ai gjaku i tij i njomë, në të cilin ishin kredhur zëra dhe hingëllima, çuçurimat e shpezëve të pyllit dhe thirrje të kojrrillave, tërë harlisje dhe erërat e barërave. Shumë vite. Binte mbrëmja dhe ai hidhte velenxën e kuqe në samarin e pelës. Pastaj i hipte dhe dilte poshtë nga livadhet. Atij i kujtoheshin ato çaste, kur kulloste pelën gjer ndaj të gdhirë. Mandej e dremiste gjumi mu në mes të livadhit. Kur zgjohej në mëngjes, pela i rrinte atje pranë, duke turfulluar e duke tundur veshët.

Ai ishte mbledhur në velenxë dhe ngjante si një njo-llë e ndezur në livadh. Ai dëshirote një mëz nga pela. Sivjet do ta ruante pelën që të bënte një mëz. Ai i donte shumë kuajt.

Mendoj një copë rrugë për mëzin. Pastaj tha: Po, unë do të shkoj partizan!

Këtë e tha pothuaj me zë të lartë. Ndoqi çapitjen dhe i foli vetes me zërin e heshtur: Unë do të dal partizan!

Kishin kaluar edhe një pllajë dhe po ngjitnin një kodër.

Pela ecte dhe hera-herës ndalonte. Turfullonte e kthente kryet, duke shikuar heshturazi Bastriun. Ai e kuptonte ç'kërkonte ajo. Edhe ai ishte lodhur. I thernin këmbët, i dhembnin kyçet.

E arritën edhe kreun e asaj kodre. Përpara shtrihej një pllajë e gjerë. Atij i kujtohej përhumbar rru- ga për në stan. Ai kishte kaluar dikur në atë rrugë, po ishte tepër i vogël atëherë.

Atëherë s'mund të dilte as partizan. Se ishte i vogël!

Po ai i besonte intuitës së pelës, kujtesës së asaj kafshe të mirë.

Pela ndali përsëri. Dhe përsëri ktheu kryet e gja- të të heshtur.

Kaloi shumë që s'ke ngrënë, mendoj ai. Tashti do të ishte në livadhe.

I foli edhe një herë dhe mendoj që diku të ndalte. E ndiente se edhe vetë s'mund të bënte më tej. Edhe rrezikun duhej ta kishte kaluar dhe ndoshta s'mbe- tej shumë rrugë për të bërë. Ai i shtiu pëllëmbën e njomë tej vitheve nën samar dhe pëllëmba iu lag. I erdhi ligisht për pelën. I sëmboi në zemër. Ajo që lodhur dhe nga lodhja kishte djersitur.

Më tej gjeti një shesh të shtruar. Aty ndali pela. Aty ndali dhe ai. Të dy ishin të lodhur e të drobitur. Ai hoqi trastën. Brenda në futë nëna kishte mbësh- tjellë bukë. Ai e hoqi bukën dhe e rrsi në trastë. Fu-